

Розділ 5

Інтеграція психолого-педагогічних чинників в організації навчально-виховного процесу

УДК 37.025.3

О. А. Пермяков,
кандидат пед. наук, доцент,
Н. І. Зеленкова,
кандидат пед. наук, доцент,
Л. В. Бурман,
кандидат пед. наук, доцент,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ НОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто тлумачення понять «здібності», «педагогічні технології», проаналізовано зміст творчих здібностей учнів, визначено основні шляхи їх формування засобами нових педагогічних технологій.

Ключові слова: учні, творчі здібності, нові педагогічні технології.

В статье рассмотрена трактовка понятий «способности», «педагогические технологии», проанализировано содержание творческих способностей учащихся, определены основные пути их формирования посредством новых педагогических технологий.

Ключевые слова: учащиеся, творческие способности, новые педагогические технологии.

In the article interpretation of the basic concept of the subject, analyzed the contains students creative faculty, means new pedagogical technological.

Key words: students, creative faculty, new pedagogical technological.

Нині перед сучасним суспільством, працівниками освіти постає завдання формування в молодих українців таких якостей, як бажання до продовження навчання протягом всього життя; постійний пошук найкращих шляхів розв'язання життєвих проблем; готовність своїм навчанням, а потім і практикою, працею сформуванню основи власного соціального успіху. На етапі модернізації системи освіти актуальною є проблема виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати значеннєві, нетрадиційні рішення.

Водночас науковці констатують, що випускники шкіл, що приходять на виробництво, ще не здатні самостійно розв'язувати проблеми, не можуть мислити діалектично, системно, легко переходити від одного виду діяльності до іншого. Їм не вистачає творчої ініціативи, спритності. Такий стан справ вимагає якісно нового підходу до підготовки молоді до життя.

Проблемою розвитку творчості й творчих здібностей у психолого-педагогічній літературі опікуються такі дослідники, як Л. Демчук, Н. Кічук, Р. Кухарчук, В. Паламарчук, Г. Полякова, С. Сисоєва, Л. Туріщева, В. Цапок, Н. Талізїна та інші.

Проблема педагогічних технологій розглядається в працях В. Беспалько, В. Боголюбова, Г. Бордовського, А. Колеченко, Г. Ксензова, Л. Макрїдіної, А. Нісімчук, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Селевко й інших науковців.

Окреслена проблема розглядається в дослідженнях із різних позицій, однак питання формування творчих здібностей учнів засобами нових педагогічних технологій висвітлено недостатньо.

Мета статті: розглянути тлумачення основних понять досліджуваної теми, проаналізувати змістовий аспект понять проблеми, розкрити шляхи формування творчих здібностей учнів засобами нових педагогічних технологій.

Розглянемо насамперед тлумачення понять «здібності», «творчі здібності», «технологія», «педагогічна технологія».

Одним з перших науковців, хто опікувався розв'язанням проблеми здібностей, був Б. Теплов. Саме він запропонував визначити три ознаки, які завжди повинні характеризувати поняття «здібність».

По-перше, на думку Б. Теплова, «під здібностями розуміють індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої».

По-друге, «здібностями називають не будь-які індивідуальні особливості, а лише ті, які стосуються успішності виконання певної діяльності або багатьох видів діяльності».

По-третє, «поняття здібність не зводиться до тих знань, навичок і вмінь, які вже вироблені в людини. Здібності – це результат закріплення не способів дії, а психічних процесів (діяльностей), за допомогою яких дії й діяльності регулюються. Здібності виявляються у тому, наскільки за рівних умов швидко, глибоко, легко й міцно здійснюється процес

оволодіння знаннями й уміннями, істотно важливими для певної діяльності» [12, с. 66–68].

Запропоновані Б. Тепловим ознаки здібностей лягли в основу подальших розробок як психологів, так і педагогів. Це можна стверджувати, зважаючи на визначення, подані у психологічній і педагогічній літературі.

В «Українському педагогічному словнику» говориться, що «здібності – це стійкі індивідуальні психічні особливості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються в тому, як людина вчиться, одержує певні знання, уміння й навички, оволодіває певною галуззю діяльності, долучається до творчого життя суспільства [3, с. 135].

У «Педагогічному словнику» зазначено: «Здібності – це індивідуальні особливості людини, від яких залежить успішність виконання певних видів діяльності. Здібності не дані людині від природи в готовому вигляді, вони можуть удосконалюватися й розвиватися в певних умовах життя й діяльності, у процесі засвоєння творчого використання знань, умінь і навичок» [8, с. 188].

Розглянемо тлумачення поняття «творчість». С. Рубінштейн під творчістю розуміє «діяльність людини, яка створює нові матеріальні й духовні цінності, що володіють суспільною значущістю» [10, с. 78].

М. Полякова пише: «У психологічній науці творчість розглядають як динамічний процес, джерело якого – у пізнанні, активності, дії, а результат – у якісно новому творчому продукті. За своєю сутністю творчість – багатоаспектний феномен, джерелами якого є: інтелект, знання, стиль мислення, особистісні характеристики, мотивація й середовище» [9, с. 12].

Поняття «творчі здібності» тісно пов'язані зі словами «творити», «творчість», тобто створювати, винаходити.

Н. Ветлугіна називає здібності творчими в тому випадку, якщо учень виявляє почуття нового під час використання минулого досвіду, знаходить варіативні розв'язки, виконуючи знайомі завдання [2, с. 77].

Б. Нікітін під творчими здібностями розуміє «продукт самостійного руху думки, самостійного розкриття закономірностей і зв'язків між предметами і явищами, продукт роботи мозку на шляху від відкриття істин, усім відомих, до відкриття істин, нікому не відомих. Це – продукт розвитку, причому

розвитку вільного, при якому інтерес, захоплення й пристрасть – головні рушійні сили» [7, с. 45].

В. Тушева під творчими здібностями розуміє «здатність суб'єкта до нестандартного, нешаблонного, оригінального виконання того або того завдання» [13, с. 68].

Творчі здібності пов'язані зі створенням нового, оригінального продукту, з пошуком нових способів діяльності.

Н. Кичук визначає творчу особистість через її інтелектуальну активність, творче мислення й творчий потенціал [5].

Варто звернути увагу на те, що в психолого-педагогічній літературі паралельно з терміном «творча особистість» використовується термін «креативна особистість». Найбільш вдале, на нашу думку, визначення подає С. Сисоева. Вона зауважує, що креативною особистістю варто вважати таку особистість, що має внутрішні умови (нейрофізіологічні задатки, особистісну схильність), які забезпечують її творчу активність, тобто нестимульовану зовні пошукову й перетворювальну діяльність [11, с. 22].

Варто пам'ятати, що кожний учень – неповторна індивідуальність, і тому вона характеризується своїм унікальним набором здібностей: проблемне бачення; здатності до висунення гіпотез, оригінальних ідей; здатність до виявлення суперечностей; вміння аналізувати, інтегрувати й синтезувати інформацію; пошуково-перетворювальний стиль мислення; здатність до міжособистісного спілкування; здатність до дослідницької діяльності; дивергентність мислення тощо.

Учитель зобов'язаний стимулювати розвиток у школяра таких здібностей, які сприяють успішній творчій діяльності. При цьому велике значення надається діагностичній діяльності вчителя. Можна запропонувати такі критерії оцінювання рівня творчої діяльності учнів: ініціатива, активність, упевненість у своїх силах і здібностях, нестандартні дії, вміння довести справу до кінця, прагнення до самостійної роботи, логіка мислення, імпровізація.

Розвиток творчих здібностей і творчої особистості вимагає використання нових дидактико-методичних засобів, які допомагають моделювати навчально-виховний процес, виходячи з поставленої мети.

Розглянемо поняття «технологія» та «педагогічна технологія». У загальному значенні поняття «технологія» трактується як «сукупність виробничих методів і процесів у певній

галузі виробництва, а також науковий опис способів виробництва» [4, с. 176].

В іншому джерелі говориться, що технологія – це «сукупність засобів, процесів, операцій, за допомогою яких здійснюється навчально-виховний процес» [6, с. 101].

Слід уважати, що термін «технологія» набув поширення, коли педагоги і дослідники звернули свою увагу до особливостей педагогічного впливу на школярів. Успіх у реалізації педагогічного впливу багато в чому залежить від уміння організувати його, обрати доцільний варіант. Такого вміння треба вчити педагога, про що мріяв ще А. Макаренко.

Визначення поняття «педагогічна технологія» найбільш «близько до істини» та наукового його тлумачення подає Н. Щуркова. У низці монографій, наукових статей нею розкривається сутність поняття «педагогічна технологія», її структура, складники, принципи та шляхи застосування в практичній педагогічній діяльності вихователя, вчителя, класного керівника, логіка викладу матеріалу і його викладання. Так, у праці «Педагогічний вплив у процесі виховання школяра» вона розкриває суть педагогічної технології як «суму і системно науково-обґрунтованих прийомів і методів педагогічного виховного впливу на людину або групу людей» [14, с. 65].

У науковій літературі визначено багато педагогічних технологій: це технологія традиційного навчання, технологія проблемного навчання, ігрові технології навчання, технологія особистісно-орієнтованого навчання, технологія розвивального навчання, технологія колективного способу навчання, технологія розвитку критичного мислення, технологія програмованого навчання, технологія інтерактивного навчання, проектна технологія, технологія модульного навчання тощо [4, с. 18–96].

Варто зауважити, що кожна з названих вище педагогічних технологій може бути використана частково або повністю для формування творчих здібностей учнів на будь-яких уроках: біології, хімії, історії, географії, літератури. Однак необхідно враховувати специфіку предмета, обирати доцільні методи й форми навчання і створити для цього необхідні умови.

Усі сучасні педагогічні технології мають раціональні зерна роботи з учнями щодо формування в них творчих здібностей. Потрібно лише знати їх особливості й уміти комбінувати різні методи і прийоми, вправи та завдання з різних технологій.

Важливо зазначити, що те саме завдання може стимулювати розвиток творчих здібностей одних учнів і гальмувати – в інших. Інакше кажучи, для одних учнів такі завдання є творчими, а для інших – звичайними навчальними. Це залежить від розвитку школярів. Майстерність педагога саме в тому і полягає, щоб усіх учнів залучити до розв'язання різноманітних творчих завдань. Наприклад, тип завдання на виявлення суперечностей, на проблемне бачення, коли навчальне завдання містить приховане питання, завдання на конструювання заданих ситуацій, завдання на розкриття суперечностей, а також навчально-творчі, що передбачають завдання-головоломки, завдання-проблеми, завдання-парадокси, завдання щодо формування проблем. Завдання на спритність можуть бути тільки навчально-творчими.

Технологія використання на уроці навчальних і навчально-творчих завдань така:

1) проаналізуйте питання завдання й з'ясуйте, що дано, що необхідно знайти;

2) визначте, які дані необхідні для відповіді на питання завдання;

3) з'ясуйте, чи всі необхідні дані наведено в умові завдання; якщо не всі, визначте спосіб знаходження відповідних величин;

4) сплануйте послідовність операцій, спрямованих на знаходження відповіді;

5) реалізуйте запланований спосіб розв'язання завдання;

6) перевірте розв'язання завдання.

Така організація творчої навчальної діяльності учнів дає можливість кожному школяреві працювати в оптимальному темпі, не відчуваючи своєї «інтелектуальної неповноцінності», поступово навчитися узагальнених прийомів розумової діяльності, методів розв'язання широкого кола завдань [1, с. 18].

Технологія формування й розвитку творчих здібностей зорієнтована на особистість. Це означає максимальну індивідуалізацію й диференціацію навчального процесу, побудову його на діагностичній основі. Але відомо, що кожний учитель має свою систему роботи. Це його особистий шлях у професійній діяльності, його особистісний вибір психологічних, змістовних, конструктивних компонентів, дослідницьких умінь, здібностей тощо.

Готовність учителя до творчого пошуку разом з учнями, уміння створювати атмосферу продуктивного пізнання на уроці залежать від його володіння арсеналом педагогічних умінь і навичок, знання предмета, глибокого інтересу до нього. Лише на основі цього вчитель може творчо використати навчальні й виховні прийоми, комбінувати їх, упроваджувати нові методики, розробляти нові, нестандартні прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів. Це здійснюється на основі використання особистісного підходу в навчанні до кожного учня, використання можливостей предметних модулів, розвитку ініціативи й творчості, використання нестандартних форм навчання.

Отже, під творчими здібностями ми розуміємо здатність учнів до нестандартного, нешаблонного, оригінального виконання того або того завдання; під педагогічними технологіями – змістовну техніку здійснення навчально-виховного процесу, що реалізує науково-обґрунтований проект навчально-виховного процесу й яка має вищий рівень ефективності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання.

Формування творчих здібностей учнів багато в чому залежить від учителя: знання ним останніх методичних новинок, нових технологій навчання й виховання, бажання використати їх у своїй роботі. Педагог, що формує творчі здібності учнів, а отже, й творчий потенціал особистості, зоб'язаний бути новатором за своєю сутністю. Тільки тоді нові ідеї, прогресивні принципи й прийоми допоможуть йому створювати нові педагогічні технології, упроваджувати різні інновації в навчально-виховний процес.

Література

1. Барко В. І. Як визначити творчі здібності дитини? / В. І. Барко, А. М. Гютюнников. – К. : ІСДОУ. – 1991. – 79 с.
2. Ветлугина Н. А. Художественное творчество и ребенок / Н. А. Ветлугина. – М. : Просвещение, 1978. – 255 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х. : Основа, 2009. – 176 с.
5. Кичук Н. В. От творчества учителя к творчеству ученика / Н. В. Кичук. – Измаил : ИГПИ, 1992. – 96 с.
6. Краткий словарь педагогических понятий : [учеб. пособ. для студ. выс. учеб. заведений] / автор-сост. А. А. Пермяков, В. В. Морозов, Э. Р. Зарединова. – Кривой Рог ; Симферополь : Видавничий дім, 2010. – 130 с.
7. Нікітін Б. П. Ви-

никнення і розвиток творчих здібностей / Б. П. Нікітін // Радянська школа. – 1989. – № 7–8. – С. 43–52. **8. Педагогический словарь.** – М. : Педагогика. – Т. 2. – 516 с. **9. Полякова Г.** Підвищення творчої активності підлітків / Г. Полякова // Психолог. – 2005. – № 7. – С. 12–14. **10. Рубинштейн С. Л.** Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 264 с. **11. Сисосва С. О.** Основи педагогічної творчості вчителя : [навч. посібн.]. – К. : ІСДОУ. – 1994. – 112 с. **12. Теплов Б. М.** Избранные труды: в 2-х т. / Б. М. Теплов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с. **13. Тушева В. В.** Формувати творчу активність учнів / В. В. Тушева // Рідна школа. – 1998. – № 4. – С. 67–69. **14. Щуркова Н. В.** Педагогічна технологія як навчальна дисципліна / Н. В. Щуркова // Педагогіка. – 1993. – № 2. – С. 66–70.

УДК 348.147

О. С. Резунова,

викладач,

Дніпропетровський державний аграрний університет

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ-АГРАРІВ

У статті розкрито значення мотивації до навчання як педагогічної умови формування крос-культурної компетентності майбутніх економістів-аграріїв.

Ключові слова: мотивація, зовнішня мотивація, внутрішня мотивація.

В статье раскрыто значение мотивации к обучению для формирования кросс-культурной компетентности будущих экономистов-аграриев.

Ключевые слова: мотивация, внешняя мотивация, внутренняя мотивация.

It is shown the importance motivation for cross-cultural competence formation in a process of agrarian students education at economic faculties.

Key words: motivation, internal motivation, external motivation.

Нині в сучасній вищій школі (як і раніше) досить гостро постає завдання підвищення ефективності навчання й оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Попри недостатні здібності висока навчальна мотивація може відігравати роль компенсуючого чинника, тому в педагогіці й психології приділяється особлива увага проблемі її формування.

Ефективна організація педагогічного процесу неможлива